

**«Місця пам'яті» діячів науки: архіви,
бібліотеки, енциклопедії, словники, довідники,
електронні ресурси**

УДК 030:929]:37(092)(477)"185/202"

Березівська Лариса Дмитрівна,

<https://orcid.org/0000-0002-5068-5234>,

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент НАПН України,

директорка, головна наукова співробітниця,

відділ педагогічного джерелознавства та біографістики,

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського НАПН України,

Київ, Україна

lberezivska@ukr.net

**ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ БІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК ЯК
ФОРМА ПРЕДСТАВЛЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ПОРТРЕТА
ПЕДАГОГІВ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — ПОЧАТОК
ХХІ СТ.): КРИТЕРІЇ ТА ПІДХОДИ**

Однією з форм цілісної репрезентації педагогічної біографіки є енциклопедичний словник або довідник біографій. Видання має представити колективний портрет педагогів України другої половини ХІХ — початку ХХІ ст.

Ключові слова: педагогічна біографіка, українські педагоги, Україна, друга половина ХІХ — початок ХХІ ст., енциклопедичний словник.

Нині під час розбудови Нової української школи в умовах російсько-української війни зростає запит освітянської сфери, педагогіки щодо історико-біографічної інформації, потреба поглибити знання про життя та діяльність, погляди та світоглядні цінності педагогів і освітян минулого, необхідність поширити демократичні та гуманістичні ідеї про розвиток української освіти задля підвищення значущості використання педагогічного біографічного знання в освітньому процесі; зміцнення національної ідентифікації співгромадян, консолідації українського суспільства.

Однією з форм цілісної репрезентації біографіки є енциклопедичний словник або довідник біографій. Зазначимо, що енциклопедичний словник — це енциклопедія, що містить статті, викладені в стислій формі та розташовані за абеткою їхніх назв [2, с. 14].

У процесі історіографічного пізнання проблеми виявлено, що в українському науковому просторі є чимало довідкових видань (енциклопедії, енциклопедичні словники і довідники) загального, регіонального, галузевого характеру. Серед них галузеві енциклопедичні словники чи енциклопедії про митців, співаків, художників, істориків, дослідників археології, фінансистів, юристів, українських і зарубіжних письменників, будівельників, журналістів, медиків тощо. Низку довідкових видань присвячено жінкам України, працівникам, випускникам тих чи інших закладів освіти, співробітникам наукових установ, лауреатам премій [3]. Оригінальним видається підхід щодо створення колективного портрета за національною ознакою видатних українців, болгар, поляків та ін. Під час написання енциклопедичних біографічних видань їхні автори використовують ключові критерії: біографічний, регіональний, географічний, галузевий, гендерний, національний, хронологічний, тематичний та ін. Водночас будь-який з цих критеріїв може бути як основним, так і другорядним.

Встановлено, що в українській і зарубіжній історіографії немає енциклопедичного біографічного словника, де цілісно було б представлено колективний біографічний портрет педагогів України. Для нашого дослідження цікавими є такі видання: «Золоті імена на ниві освіти» (2003), «Репресовані педагоги України: жертви політичного терору» (В. Марочко, 2003), «Українська педагогіка в персоналіях» (О. Сухомлинська (наук. ред.), Л. Березівська, Н. Дічек та ін., 2005), «Видатні українські педагоги. Інформаційний довідник» (Л. Калуська, 2010), «Флагмани освіти і науки України» (2012), серія збірників статей «Видатні педагоги» (Д. Герцюк, П. Сікорський, 2012–2018, 10 випусків), «Історія педагогіки України в особах» (Л. Задорожна, О. Курок, В. Мосіяшенко, 2005, 2020) та ін. Незважаючи на достатню кількість історико-освітніх розвідок про вітчизняних педагогів різних історичних епох [1; 4; 5; 6], у сучасному педагогічному дискурсі педагогічне біографічне знання не систематизовано.

У рамках виконання в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник — Л. Березівська) крізь призму сучасних викликів і нових завдань маємо комплексно представити біографічну інформацію про педагогів та освітніх діячів другої половини ХІХ — початку ХХІ ст. в енциклопедичному біографічному словнику. Тут уперше буде цілісно подано коротку біографічну та біобібліографічну інформацію про понад 300 відомих і маловідомих педагогів України з метою відображення розвитку української педагогічної думки зазначеного часового відрізка та посилення дослідницького інтересу до вивчення й інформаційного забезпечення окресленого феномену. Для створення енциклопедичного біографічного словника як форми представлення колективного портрета педагогів і освітніх діячів другої половини ХІХ — початку ХХІ ст. враховуватимуться ключові критерії: біографічний, географічний, галузевий, хронологічний, національний, біобібліографічний. У статтях-персоналіях із сучасних методологічних позицій висвітлюватимемо життєвий і творчий шлях педагога, внесок у розвиток педагогічної науки й освіти України. До наукового обігу буде введено близько 180 нових біографій. Подальшого осмислення потребує проблема написання біографічних довідок в контексті деколонізації, чи деімперіалізації, українського гуманітарного простору.

1. Березівська Л. Д., Деревянко Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри». *Вісник НАПН України*. 2020. Т. 2, № 1. С. 1–3 (розд. паг.). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/54/83>.

2. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 3017-95 ; чин. від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 38 с. URL: https://lib.zsmu.edu.ua/upload/intext/dstu_3017_2015.pdf.

3. Книжкові джерела української біографістики (2010–2013) : наук.-бібліогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біогр. дослідж. ; авт. кол.: О. М. Яценко (керівник), Ю. В. Вернік, Т. В. Комарянська, Н. П. Філіппова. Київ :

НБУВ, 2021. 563 с. (Серія «Джерела української біографістики» ; вип. 5). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004197>.

4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X–XIX століття / авт. кол.: Н. Б. Антонєць, Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.

5. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 2 : XX століття / авт. кол.: Н. Б. Антонєць, Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 552 с.

6. Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. / Ін-т педагогіки АПН України ; упоряд., наук. ред., авт. передм., вступ. ст., бібліогр. покажч. Л. Д. Березівська. Харків : ОВС, 2006. 327 с.

UDC 030:929]:37(092)(477)"185/202"

Larysa Berezivska,

<https://orcid.org/0000-0002-5068-5234>,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Corresponding Member of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine,

Director, Head Researcher,

Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics,

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical

Library of Ukraine of the National Academy

of Educational Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

lberezivska@ukr.net

**ENCYCLOPAEDIC BIOGRAPHICAL DICTIONARY AS A FORM
OF PRESENTATION OF THE COLLECTIVE PORTRAIT OF
UKRAINIAN EDUCATORS (SECOND HALF OF THE 19th —
EARLY 21st CENTURY): CRITERIA AND APPROACHES**

One of the forms of integral representation of pedagogical biography is an encyclopedic dictionary or a directory of biographies. The publication is to present a collective portrait of the Ukrainian educators of the second half of the 19th — beginning of the 21st century.

Keywords: pedagogical biography, Ukrainian educators, Ukraine, the second half of the 19th — the beginning of the 21st century, encyclopedic dictionary.

УДК 929:37](035)(477-87)(083.77)

Міхно Олександр Петрович,

<https://orcid.org/0000-0002-5271-9530>,

доктор педагогічних наук,

директор Педагогічного музею України,

провідний науковий співробітник,

відділ педагогічного джерелознавства та біографістики,

ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

amihno@ukr.net

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАРУБІЖНИХ БІОГРАФІЧНИХ СЛОВНИКІВ ПЕДАГОГІВ

Представлено результати аналізу змісту восьми зарубіжних словників педагогів за параметрами «кількість авторів», «кількість та обсяг статей». Визначено особливості структури словників: наявність додатків, поділ на розділи за історико-хронологічним і географічним принципами.

Ключові слова: зарубіжна біографіка, педагогічна біографіка, біографічний словник педагогів, структура біографічного словника, біографічна стаття.

У межах виконання наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, науковий керівник — Л. Березівська) науковці відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського розпочали роботу над енциклопедичним біографічним словником «Педагоги України (друга половина ХІХ — початок ХХІ ст.)».

У процесі роботи над словником буде використано як вітчизняний, так і зарубіжний досвід зі створення біографічних видань такого типу. Тому першим етапом наукового дослідження стала джерелознавча евристика, предметом якої, зокрема, було обрано